

Domstolar och myndigheter

Start - Grundlagarna - Rättsfilosofi - Det svenska statsskicket - Offentlig makt - Normgivningsmakt - Domstolar och myndigheter - Kontrollmakt - Grundläggande fri- och rättigheter - Offentlighetsprincipen

Allmänna bestämmelser

I RF 1:8 står det: *"För rättskipningen finns domstolar och för den offentliga förvaltningen statliga och kommunala förvaltningsmyndigheter."*

Dessa aktörer regleras senare i kapitel 11 och 12 i regeringsformen (innan 2010 behandlades de i samma kapitel).

Domstolen står för rättsskipningen i samhället medan myndigheten står för förvaltningen. Det är inte samma sak, men det som förenar domstolen och myndigheten är att deras arbete ska ske oberoende av politiks styrning. Båda aktörerna jobbar för att upprätthålla rättsstaten (att offentlig makt utövas under och genom lag).

Oberoende

Vidare i regeringsformens första kapitel står det i 9 §: "Domstolar samt förvaltningsmyndigheter och andra som fullgör offentliga förvaltningsuppgifter ska i sin verksamhet beakta allas likhet inför lagen samt iakttä saklighet och opartiskhet."

Vilket ger uttryck för **objektivitetsprincipen**. Som innebär att när ett beslut, eller en dom, fattas måste myndigheten agera opartiskt och objektivt. Det ska inte spela in vem tjänstemannen är, eller vem den enskilda medborgaren är i ett ärende. Alla fall som är likadana förväntas bedömas på samma sätt av olika tjänstemän.

Vidare gäller för myndigheter och domstolar en utredningsplikt, **Officialprincipen**. Den innebär att myndigheten måste utreda ärendet ordentligt (under omständigheterna). Det kanske inte har framkommit tillräckligt med bevis eller fakta för att en myndighet ska kunna fatta ett beslut, och det kan bero på att myndigheten inte gjort en ordentlig utredning. Det är sällan lätt för en enskild medborgare att veta om myndigheten levat upp till kraven på utredning och därför går de flesta beslut att överklaga till förvaltningsdomstol.

Den enskilda tjänstemannen som utövar "offentlig makt" omfattas av ett **tjänstemannaansvar** som förutom ovan nämnda principen innefattar att tjänstemannen och dess chef (som har ett övergripande ansvar) måste vara insatta i gällande regler och policy som styr myndighetens arbete.

Självständighet

Domstol

Ingen annan aktör, myndighet, riksdag eller regering får bestämma hur en domstol ska döma i det enskilda fallet (RF 11:3). Detta ger uttryck den grundläggande självständighet som domstolen åtnjuter. Domstolen styrs enbart av de rättsregler som antagits i samhället.

Det innebär förstås att en minister inte kan påverka domstolens arbete, men KU har även sagt att en minister bör avhålla sig från att kommentera pågående rättsprocesser, för att inte riskera påverka utgången.

Myndighet

Även myndigheternas arbete sker självständigt från övrig aktörer. Här kan det vara värt att särskilt nämna att det i Sverige är förbjudet med ministerstyre. Detta hänger ihop med att regeringen "styr riket" och under regeringen lyder förvaltningsmyndigheterna och vidare kan regeringen ge direktiv till myndigheter. Men i enskilda fall, som vid domstolen, kan en minister inte lägga sig i (RF 12:2).

Domares anställningsskydd och utnämning

Domstolens och myndighetens verksamhet ska ske helt osjälvständigt från den politiska makten. Detta säkerställs bland annat genom att ordinarie domare i domstolarna har en grundlagsskyddad anställningstrygghet. Endast om domaren uppträtt "uppenbart olämpligt" eller uppnått pensionsålder, kan domaren skiljas från anställning (RF 11:7). Utnämningen till domare sker av regeringen, på förslag av Domarnämnden. Det får inte vara domare som har partipolitiska kopplingar till regeringen, utan ska väljas på sakliga grunder. Utnämningen kan granskas av KU (se mer under kontrollmakten).

Normprövning

Domstolens uppgifter, förutom rättskipning och rättsskapande uppgifter är att testa normer och se om de "krockar" med högre rätt. Det kallas lagprövning eller normprövning. Det finns en hierarki mellan normerna, där grundlag står högst, därefter lag, förordning och föreskrift. För det mesta existerar dessa normer utan att nån konflikt uppstår mellan dem. Aktörerna följer normgivningsmaktens fördelning och en aktör, lägre ner, ser till att inte stifta normer som kan krocka mot högre gällande rätt.

I RF 11:14 står det: *"Finner en domstol att en föreskrift står i strid med en bestämmelse i grundlag eller annan överordnad författning får föreskriften inte tillämpas. Detsamma gäller om stadgad ordning i något väsentligt hänseende har åsidosatts vid föreskriftens tillkomst."*

Vid prövning enligt första stycket av en lag ska det särskilt beaktas att riksdagen är folkets främsta företrädare och att grundlag går före lag"

Men ibland kan det ske – inte medvetet, men som oanad konsekvens. Principen för domstolens lagprövning är att om, t ex en lag tillämpas och konsekvensen av det blir att rättigheter i grundlag åsidosätts (utan godtagbara skäl) så kan domstolen låta bli att tillämpa lagen. Det samma skulle gälla

om domstolen har att tillämpa en förordning, men att tillämpande skulle innebära att en bestämmelse i lag åsidosätts. Det gäller även föreskrifter som står i strid med högre gällande rätt.

Konsekvensen av om domstol konstaterar att t ex en lag krockar med grundlag är inte att lagen ogiltigförklaras, men den kommer inte att tillämpas. Det sänder en tydlig signal till, i detta fall, riksdagen om att lagen tycks få oönskade konsekvenser och därför bör ändras. Det som sagts om domstolens lagprövning gäller även övriga myndigheters arbete när de ska fatta ett beslut (myndigheters lagprövning).

Man skulle kunna fråga sig om detta inte strider mot folksuveränitetsprincipen. Om riksdagen bestämmer i lag att något ska vara olagligt eller otillåtet borde väl inte en domstol kunna säga att sådan lag inte ska tillämpas. Det gäller då att komma ihåg att våra rättsregler har en tydlig hierarki, där grundlag står högst i kurs. En lag strider mot grundlag är det inte domstolen som skönsmässigt säger att lagen inte ska tillämpas. Snarare handlar det om att respektera det folket redan bestämt i grundlag, som väger tyngre.

From:

<https://juridik.kristiansen.nu/> - Juridik på gymnasiet

Permanent link:

<https://juridik.kristiansen.nu/doku.php?id=konstitutionellaett:doemandemakt&rev=1700686353>

Last update: 2023/11/22 20:52

